

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

KUZATUV AMALIYOTLARINING ICHKILASHTIRILISHI VA RAQAMLI KONFORMIZM SHAKLLANISHINING IJTIMOY-FALSAFIY MEKANIZMLARI

Ganiyev Ilxom Ibragimovich

Mustaqil tadqiqotchi.

e-mail: ganiyevilhom@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1368-0117>

Annotatsiya.

Maqolada kuzatuvning tashqi talablardan shaxsiy o'zini baholashga o'tishi konseptual tahlil qilinadi. Kuzatuv mavjudligi, uni kutish, strategik moslashuv va me'yorni ichkilashtirish farqlanadi. Raqamli konformizm har qanday muvofiqlashuv bilan tenglashtirilmaydi. Qarshi kuzatuv va avtomatik nazorat holatlari nazariyaning chegaralarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: ichkilashtirish; raqamli konformizm; kuzatuv; o'zini baholash; moslashuv; subyektivlik.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ИНТЕРИОРИЗАЦИИ ПРАКТИК НАБЛЮДЕНИЯ И ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОГО КОНФОРМИЗМА

Ганиев Илхом Ибрагимович

Независимый исследователь.

Аннотация.

В статье проводится концептуальный анализ перехода от внешних требований наблюдения к личной самооценке. Разграничиваются наличие наблюдения, ожидание наблюдения, стратегическая адаптация и интериоризация норм. Цифровой конформизм не отождествляется с любой формой приспособления. Случаи встречного наблюдения и автоматизированного контроля раскрывают границы применимости теории.

Ключевые слова: интериоризация; цифровой конформизм; наблюдение; самооценка; адаптация; субъектность.

SOCIAL-PHILOSOPHICAL MECHANISMS OF INTERNALISED SURVEILLANCE AND DIGITAL CONFORMITY

Ganiyev Ilxom Ibragimovich

Independent Researcher.

Abstract.

The article presents a conceptual analysis of the transition from external surveillance requirements to personal self-assessment. It distinguishes between the presence of surveillance, the anticipation of being observed, strategic adaptation, and the internalization of norms. Digital conformism is not equated with every form of adjustment. Cases of countersurveillance and automated control reveal the limits of the theory.

Keywords: internalization; digital conformism; surveillance; self-assessment; adaptation; agency.

Kirish. Bir xil raqamli xatti-harakat turli ichki sabablarga ega bo'lishi mumkin. Shaxs kuzatilishini bilib, me'yorga bo'ysunishi, uni foydali deb topishi yoki faqat tashqi baholashda yutish uchun moslashishi mumkin. Tashqi bir xillik ichki bir xillikning bevosita dalili emas. Maqola raqamli konformizmni kuzatuvning muqarrar natijasi deb qabul qilish o'rniga, nazoratning qanday shartlarda shaxsning o'zini baholash mezoniga aylanishini tahlil qiladi. G. G'affarova raqamli jamiyatning intellektual madaniyatini, Sh. Rajabov raqamli makondagi ijtimoiy etosfera transformatsiyasini muhokama etadi [1; 2]. Ushbu yo'nalishlar raqamli muhitni faqat texnik qurilma emas, balki bilim va me'yorlar bilan bog'liq ijtimoiy makon sifatida ko'rishga imkon beradi. Lekin umumiy transformatsiya haqidagi fikrdan barcha foydalanuvchilar bir xilda bo'ysunmoqda, degan empirik xulosa chiqarilmaydi. Bunday xulosa uchun kuzatuv va motivlarni alohida o'rganish zarur.

Tadqiqotning maqsadi ichkilashtirishni tashqi bo'ysunish, strategik moslashuv va refleksiv qabuldan ajratishdir. Asosiy savol — tashqi baholash mezoni qanday sharoitda shaxsning o'z qadrini baholash vositasiga aylanishi mumkin? Maqolaning hissasi kuzatuvni kutish, tashqi ko'rsatkichga yo'nalish, o'zini taqdim etish va o'zini baholash orasidagi ehtimoliy o'tishlarni tushuntirish, ayni paytda bu ketma-ketlikning uzilishi mumkin bo'lgan nuqtalarini ko'rsatishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR

Sakkizta manba raqamli madaniyat, norma shakllanishi, begonalashuv, algoritmlarning ijtimoiy kuchi, qarshi kuzatuv, o'zini kuzatish va avtomatlashtirilgan nazoratga aloqadorligi bo'yicha tanlandi. Tahlil konseptual qiyoslash va mexanizmning shartlarini rekonstruksiya qilishga asoslanadi. «Mexanizm» bu yerda tajribada isbotlangan sababiy yo'l emas, balki keyinchalik tekshirilishi mumkin bo'lgan aloqalar izohidir. Maqolada respondentlar bilan suhbat yoki

raqamli izlar tahlili o'tkazilmadi.

Ichkilashtirishga dalil bo'la oladigan va bo'la olmaydigan belgilar ajratildi. Masalan, xatti-harakatning kuzatuv davomida o'zgarishi motiv o'zgariganini isbotlamaydi. Tadqiqotda raqamli konformizm tanqidiy hukm o'rniga tashqi maqbullik mezoniga ustuvor tayanishning ishchi tushunchasi sifatida olinadi. Zarur hamkorlik, odob yoki dalil asosida me'yorga qo'shilish avtomatik ravishda konformizm deb nomlanmaydi.

NATIJALAR

Me'yorning o'zlashtirilishi va uning maqbulligi. I. Mixaylov ijtimoiy hisoblashlar va axloqiy me'yorlarning kelib chiqishini konseptual tarzda tahlil qiladi [3]. Maqola bu yondashuvni jamiyat haqiqatan yagona kompyuterdek ishlaydi, degan empirik tasdiq sifatida olmaydi. Uning foydasi me'yorni alohida shaxsning qaroridan tashqari, o'zaro bog'langan harakatlar orqali o'rganish imkonidir. Shu bilan birga, me'yorning qanday hosil bo'lishi va nega unga bo'ysunish kerakligi turli savollar ekanini saqlash zarur.

S. Dudnik raqamli jamiyatda begonalashuvning ko'rinishlarini muhokama etadi [4]. Bu tanqidiy yo'nalish yangi qulaylikning har bir shaklini erkinlikning kengayishi deb qabul qilmaslik uchun muhim. Biroq muayyan amaliyot noqulaylik tug'dirishi uning albatta begonalashtiruvchi ekanini isbotlamaydi. Mualliflik mezoni shaxs o'z faoliyatining maqsadi va baholash shartlariga qanday munosabatda bo'la olishini so'raydi. Faoliyatdagi o'z hissasini ko'rish bilan mezonni o'zgartirish imkoniga ega bo'lish bir-biriga yaqin, lekin boshqa-boshqa shartlardir.

Fikriy holatda xodim tez javob berish ko'rsatkichini kasbiy muvaffaqiyatning yagona mezoni deb qabul qiladi. Dastlab u tashqi nazorat sababli tezlashgan bo'lishi, keyin esa murakkab masalani sekin va puxta hal qilishni o'zining nuqsoni deb baholashi mumkin. Bu vaziyat kuzatuvdan o'zini baholashga o'tish ehtimolini ko'rsatadi, real tashkilot haqida dalil bermaydi. Ichkilashtirishni aniqlash uchun xodimning ko'rsatkich haqidagi izohi, boshqa vaziyatdagi qarori va muqobil mezonlarga munosabati o'rganilishi kerak.

Algoritmnining kuchi va algoritm haqidagi tasavvur. D. Beer algoritmlarning ijtimoiy kuchini tahlil etadi [5]. Bu kuchni faqat hisoblashning texnik aniqligida izlash yetarli emas: algoritmgaga beriladigan ijtimoiy nufuz ham muhim savol bo'lishi mumkin. Maqola bundan tashqi baholashni kutish bilan real nazorat darajasini farqlash zaruratini chiqaradi. Shaxs tizim nimalarni bilishini oshirib tasavvur qilib ham o'zini cheklashi mumkin; aksincha, amaldagi keng nazoratdan xabarsiz qolishi mumkin. Ikkala ehtimol ham empirik ravishda tekshirilishi kerak.

Ichkilashtirishning shartli zanjiri quyidagicha taklif etiladi: kuzatilish ehtimolini anglash, baholash mezonini taxmin qilish, o'zini ko'rinadigan shaklga moslashtirish va shu mezon asosida o'z qadrini baholash. Har bir o'tish uchun alohida shart bor. Tizimdan chiqish xarajati, mehnatga bog'liqlik yoki ijtimoiy e'tirofning bitta ko'rsatkichga jamlanishi moslashuvni kuchaytirishi mumkin. Biroq maqola bu omillarning miqdoriy ta'sirini hisoblamaydi va zanjirning muqarrarligini da'vo qilmaydi.

O'zini kuzatishning bir xil bo'lmagan shakllari. D. Lupton o'zini kuzatishning xususiy, jamoaviy, rag'batlantirilgan, majburiy va ekspluatatsion shakllarini farqlaydi [7]. Bu tasnif bir xil qurilma bilan bog'liq amaliyotlarning ijtimoiy mazmuni turlicha bo'lishi mumkinligini tahlil qilishga yordam beradi. O'z maqsadi uchun ma'lumot yozib borish bilan ish beruvchining talabiga binoan qayd qilish bir xil normativ vaziyat emas. Shuning uchun texnologiya turi ichkilashtirish darajasining tayyor ko'rsatkichi bo'la olmaydi.

V. Bakirning qarshi kuzatuvga doir izohi kuzatuv ostidagi insonni faqat passiv obyekt sifatida tasvirlashning chegarasini ko'rsatadi [6]. Pastdan kuzatish, qayd etish yoki hokimiyat amaliyotini ochiq muhokama qilish mavjud nazoratga javob shakllari bo'lishi mumkin. Bular avtomatik ravishda erkinlik kafolati emas. Qarshi kuzatuvning o'zi ham boshqa odamlarning xususiy hayotiga ta'sir qilishi mumkin. Uning normativ bahosi maqsad, vosita va oqibatni alohida tekshirishni talab qiladi.

1-jadval. Kuzatuvga munosabatning farqlanishi

Holat	Qarorning ehtimoliy asosi	Ko'rinadigan belgi	Nimani tasdiqlamaydi?
Tashqi bo'ysunish	Sanksiyadan qochish	Kuzatuvda xatti-harakat o'zgarishi	Me'yorni shaxsiy qabul qilishni
Strategik moslashuv	Maqsad uchun talabdan foydalanish	Baholashga mos o'zini taqdim etish	Ichki rozilik yoki befarqlikni
Ichkilashtirish	Tashqi mezonni o'z qadri deb bilish	Kuzatuvsiz ham o'zini shu mezonda baholash	Me'yorning axloqiy to'g'riligini
Refleksiv qabul	Mezonning sababini ma'qullash	Asos va chegarani tushuntira olish	Har qanday kelajak talabga rozilikni
Qarshilik	Talabning asosini rad etish	Muqobil mezon yoki jamoaviy e'tiroz	Nazorat ta'siri umuman yo'qligini

Jadval kuzatiladigan xatti-harakatdan ichki holatga shoshilinch xulosa chiqarishga qarshi qurilgan. Masalan, jamoat oldida aytilgan «men bu mezonni qo'llayman» iborasi shaxs uni haqiqatda qadrlashini yoki talabga mos gapirayotganini o'z-o'zidan ajratib ko'rsatmaydi. Tadqiqot turli vaziyatlardagi dalillarni solishtirishi kerak. Shu bilan birga, har qanday rozilikni soxta deb qabul qilish ham insonning haqiqiy refleksiv tanlovini inkor etadi.

Avtomatlashtirishning qarshi misoli. M. Andrejevic avtomatlashtirilgan kuzatuvni tahlil etadi [8]. Bu yo'nalish ichkilashtirish barcha nazorat shakllarini tushuntiradi, degan da'voning muhim chegarasini ochadi. Tizim foydalanuvchining o'zini qanday baholashini o'zgartirmasdan, imkoniyatlarga kirishni avtomatik tasnif yoki oldindan saralash orqali cheklashi mumkin. Bunday holatda nazorat ta'sirli bo'lishi uchun shaxs uning me'yorini ichki qabul qilishi shart emas. Demak, motiv transformatsiyasi bilan imkoniyatlar strukturasi transformatsiyasi alohida mexanizmlardir.

Bu farq amaliy tahlil uchun muhim. Har bir muammoni «tanqidiy tafakkurni rivojlantirish» bilan hal qilishga urinish tashqi cheklovni shaxsiy nuqsonga aylantirishi mumkin. Refleksiya zarur bo'lsa-da, tizimning qaror qoidasi va qayta ko'rish imkoniyati bo'lmasa, u yetarli emas. Aksincha, faqat institutsional qoidani tuzatish shaxsning allaqachon o'zlashtirgan tor baholash mezonini darhol o'zgartirishini kafolatlamaydi. Ikki darajadagi choralar turli vazifalarni bajaradi.

MUHOKAMA

Birinchi e'tiroz raqamli konformizm tushunchasi juda keng va har qanday me'yoriy hayotni tanqidga aylantiradi, degan fikrdir. Maqoladagi ishchi chegara tashqi me'yorga moslikning o'zi emas, balki uning sabablarini muhokama qilish imkonining yo'qolishidir. Shaxs asosli talabga ongli ravishda qo'shilishi mumkin. Bunday holatni konformizm deb baholash avtonom qabul qilishni ham shubha ostiga qo'yadi. Shu sababli xatti-harakat, motiv va e'tiroz imkoniyati birgalikda o'rganiladi.

Ikkinchi e'tiroz ichkilashtirishni tashqi kuzatuv bilan aniq o'lchab bo'lmasligidir. Bu muammo haqiqiy: faqat platformadagi izlar ichki me'yorni to'liq ochmaydi. Kelgusi tadqiqot suhbat, muqobil tanlovga munosabat va vaziyatlararo farqlarni solishtirishi mumkin. Kuzatuv kamaygan sharoitda ham xulq saqlanishi ichkilashtirishga mos keladi, lekin odat yoki foydali strategiya kabi boshqa izohlarni bekor qilmaydi. Maqola ushbu muqobil izohlarni tadqiqot dizayniga kiritishni talab qiladi.

Amaliy tavsiya shaxsni har qanday kuzatuvdan butunlay chiqarish emas, balki baholash mezonlarining tushunarli va qayta ko'rib chiqilishini ta'minlashdir. Jamoaviy faoliyatda hisobdorlik zarur bo'lishi mumkin. Ammo bir ko'rsatkichni kasbiy yoki insoniy qadrning yagona o'lchoviga aylantirish alohida asoslanishi kerak. Refleksiv suhbat, muqobil baholash va xavfsiz e'tiroz imkoniyatlarining samarasi o'lchanmaguncha, ularni tasdiqlangan tuzatish metodikasi deb ko'rsatish mumkin emas.

XULOSA

Kuzatuv mavjudligi, kuzatilishni kutish, strategik moslashuv va me'yorni ichkilashtirish bir-biriga teng emas. Maqolada tashqi baholashning shaxsiy o'zini baholashga aylanishi mumkin bo'lgan shartli mexanizmlar ajratildi. Qarshi kuzatuv va avtomatlashtirilgan cheklash esa bu izohning universal emasligini ko'rsatadi. Raqamli konformizmni har qanday hamkorlik yoki rozilik bilan aynanlashtirish rad etildi.

Asosiy metodologik natija tashqi xatti-harakatdan ichki e'tiqodga bevosita xulosa qilmaslikdir. Nazoratning ta'siri shaxsning motivlari bilan birga imkoniyatlar strukturasi va e'tiroz tartibi orqali baholanishi kerak. Takliflar konseptual bo'lib, ularning sababiy kuchi va turli muhitlardagi qo'llanishi mustaqil empirik tekshiruvga ochiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'affarova G. G'. Raqamli jamiyatning intellektual madaniyati: falsafiy tahlil // FarDU ilmiy xabarlar. – 2023. – T. 29, № 4. – B. 9–12. – DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss4/a2.
2. Rajabov Sh. Sh. Raqamli makonda ijtimoiy etosfera transformatsiyasi // Turkiy xalqlar madaniyati, falsafasi, aloqalari: tarix, bugun va kelajak: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – 2024. – № 5. – B. 520–527. – DOI: 10.71337/inlibrary.uz.txmfatbk.61204.
3. Михайлов И. Ф. Социальные вычисления и происхождение моральных норм // Философский журнал. – 2022. – Т. 15, № 1. – С. 51–68. – DOI: 10.21146/2072-0726-2022-15-1-51-68.
4. Дудник С. И. Отчуждение в цифровом обществе // Вопросы философии. – 2020. – № 3. – С. 17–20. – DOI: 10.21146/0042-8744-2020-3-17-20.
5. Beer D. The Social Power of Algorithms // Information, Communication & Society. – 2017. – Vol. 20, № 1. – P. 1–13. – DOI: 10.1080/1369118X.2016.1216147.
6. Bakir V. Sousveillance // The SAGE Encyclopedia of Surveillance, Security, and Privacy. – SAGE, 2018. – P. 943–946. – DOI: 10.4135/9781483359922.n408.
7. Lupton D. The Diverse Domains of Quantified Selves: Self-Tracking Modes and Dataveillance // Economy and Society. – 2016. – Vol. 45, № 1. – P. 101–122. – DOI: 10.1080/03085147.2016.1143726.
8. Andrejevic M. Automating Surveillance // Surveillance & Society. – 2019. – Vol. 17, № 1–2. – P. 7–13. – DOI: 10.24908/ss.v17i1/2.12930.